

Seminarai

Giedrė Purvaneckienė. Profesijos pasirinkimo segregacija pagal lytį

Šių metų pirmąją pusę Europos Sąjungoje pirmininkauja Danija. Vienu iš pirmininkavimo prioritetų Danija pasirinko profesijos pasirinkimo segregacijos pagal lytį problemą ir jos padarinius ekonominiam vystymuisi. Kaip žinoma, Europos Sąjunga siekia išlikti konkurencinga pasaulinėje ekonomikoje, tačiau Azijos šalių kelias, besiremiantis žiauriu žmonių išnaudojimu, mums netinka. Europos Sąjunga stengiasi geriau panaudoti savo gyventojų potencialą, visų pirma sutelkdama dėmesį į geresnį žmonių išsilavinimą.

Viena iš kliūčių panaudoti visą intelektualinį europiečių potencialą – segreguotas pagal lytį išsilavinimo ir profesijos pasirinkimas, kuris nulemia ir „vyriškų“ bei „moteriškų“ ūkio šakų atsiradimą. Kodėl tai blogai? Dabar visose Europos šalyse jaunų moterų išsilavinimas gerokai aukštesnis nei vyrų, ir todėl nepanaudojama didelė vyrų intelektualio potencialo dalis. Taip pat menkai panaudojamas moterų potencialas fizinėse techninėse profesijose, o vyrų – susijusiose su globa.

Todėl 2012 m. gegužės 16 d. Kopenhagoje Danija surengė ekspertų darbo seminarą „Segreguotas pagal lytį mokymosi pasirinkimas ir jo pasekmės jaunimo įtraukai ir mobilumui darbo rinkoje“. Pavadinimas sudėtingas, bet problema labai aiški. Šio seminaro darbe dalyvavau ir aš. Į jį buvo pakviesti ekspertai (daugiausiai mokslininkai) iš įvairių ES šalių, tarptautinių organizacijų bei kelių Danijos ministerijų. Seminare dalyvavo ekspertai iš Airijos, Austrijos, Bulgarijos, Danijos, Italijos,

Jungtinės Karalystės, Lietuvos, Norvegijos, Suomijos, Švedijos ir Vokietijos.

Pirmoje seminaro dalyje ekspertai trumpai pristatė padėtį savo šalyse. Kaip ir buvo tikėtasi, visose šalyse tie patys dėsningumai: vis didėja atotrūkis tarp moterų ir vyrų išsilavinimo ir labai mažai kinta profesinė segregacija. Kadangi jau seniai daugelyje šalių yra merginų įtraukimo į fizinius ir technologinius mokslus programas, jų dalis šių kryptių studijose šiek tiek didėja, todėl darbo rinkoje moterys turi kiek platesnį pasirinkimą. Tačiau nedidėja vyrų dalis vadinamosiose „moteriškose“ profesijose, vyrų profesinis pasirinkimas išlieka siauras, ir tas gali būti didesnio vyrų nedarbo priežastimi. Na, ir seniai žinoma problema – „moteriškose“ ūkio šakose atlyginimai mažesni nei „vyriškose“, ir tai yra vienas iš veiksnių, nulemiančių mažesnes moterų pajamas. Išvada aiški, profesinė segregacija žalinga šalių ekonomikai, žalinga ji ir moteriškajai, ir vyriškajai lyčiai. Taip pat atkreiptas dėmesys, kad mišriuose pagal lytį kolektyvuose, kai abiejų lyčių atstovai dalyvauja valdant, darbo rezultatai patys geriausi, kad pačios geriausių užregistruotų patentų, išradimų autorių grupės yra mišrios pagal lytį ir t. t.

Toliau buvo keliamas klausimas, kodėl visose šalyse susidaro panaši padėtis? Kas lemia tą profesinę segregaciją ir žemesnes vyrų išsilavinimo ambicijas? Atsakymas beveik vienodas – vaikų ugdymas vadovaujantis senais patriarchaliniais stereotipais, suskirstant viską vaiko gyvenime į tai – kas „vyriška“ ir į tai – kas

„moteriška“ (darbai, elgesys, asmenybės savybės, profesijos). Šioje srityje labai įdomūs švedų, vokiečių ir italų tyrimai. Jie bandė paaiškinti, kodėl vyrai atsilieka pagal išsilavinimą. Tyrimų rezultatai atskleidė, kad būtent klaidingas suvokimas, kas yra „vyriška“ ir kas „moteriška“ (kartu nepriimtina, negarbinga „tikram vyrui“), sulauko berniukus iš žemesnių socialinių klasių siekti aukštesnio išsilavinimo. Pastaruoju metu nusistovėjo techninių ir globos profesijų priešprieša, t. y. techninės profesijos – „vyriškos“, o susijusios su globa – „moteriškos“. Jeigu berniukai gabūs matematikai, fizikai, technikai ir technologijoms, t. y. gali projektuoti savo ateitį, susijusią su techninėmis profesijomis, tada tvarka. Jie planuoja būti inžinieriais, konstruktoriais, programuotojais ir pan., ir tai garbingos „vyriškos“ profesijos. Tačiau jei berniukai neturi gabumų šiose srityse, tai net būdami gabūs humanitariniams ir socialiniams mokslams, jie iškrenta iš švietimo sistemos, nes ar gali būti „tikro vyro“ svajone profesija, susijusi su globa: mokytojo, slaugytojo ar socialinio darbuotojo? Stereotipiniam vyrui – griežtai ne. Todėl jie apeidžia mokslus.

Ekspertai pabrėžė, kad labai svarbu atkreipti dėmesį į klasinį aspektą. Kaip žinome, Vakarų šalyse socialinės klasės susiformavo seniai, jos turi savo kultūrą. Aukštesnių klasių kultūra kur kas mažiau paveiki stereotipams, tačiau žemesnių – labai. Iš aukštesnių klasių kilusiems berniukams mažiau svarbus „tikro vyro“ idealas, jiems svarbesnė išsilavinimo vertybė. Todėl ir buvo paminėta, kad tie „vyriškumo“ idealai turi tokią didelę įtaką žemesnių socialinių klasių berniukams.

Lietuvoje 2010 m. 89,7 proc. merginų ir 84,2 proc. vaikinių baigė vidurinę mokyklą; daugiau vaikinių (63,4 proc.) baigė profesines mokyklas, tačiau daugiau merginų įgijo bakalaurą (63,9 proc.), magistro (68,8 proc.) ir mokslų daktaro (57,8 proc.) laipsnį. Skirtumai tarp moterų ir vyrų išsilavinimo labai ryškūs. Ar mums tinka paaiškinimas pagal kitų šalių

mokslininkų tyrimų duomenis? Manau, kad net labai tinka. Nesvarbu, kad mes neturime aiškiai susiformavusių socialinių klasių su savo kultūra. Tačiau svarbu tai, kad Lietuvoje vaikų ir jaunimo ugdymas labai stipriai remiasi stereotipais. Tą aiškiai rodo mūsų tyrimų* duomenys. Gal dabar, kai aiškėja, kad stereotipai daro net didesnę žalą vyriškajai lyčiai nei moteriškajai, pagaliau bus atkreiptas deramas dėmesys ir imtasi juos naikinti?

Seminare taip pat buvo kalbama apie šalių skirtumus, tipologizuojant profesijas pagal lytį. Čia įdomūs norvegų tyrimo rezultatai. Jie tiria priežastis, kodėl taip mažai vyrų renkasi slaugytojo specialybę. Pavyzdžiui, Norvegijoje tik 7 proc. slaugytojų yra vyrai (Danijoje – 4 proc., Prancūzijoje – 8 proc.), o Italijoje – net 25 proc. Buvo apklausti vyrai, pasirinkę slaugytojo profesijas Norvegijoje ir Italijoje. Pasirodo, kad Norvegijoje šios profesijos pasirinkimo motyvu dažniausiai būna pasipriešinimas visuomenėje nusistovėjusiai tvarkai, iššūkio priėmimas, o Italijoje – tradicijų tęsimas. Italijoje slaugytojo profesija laikoma garbinga, vyrų buvimas slaugytojais turi senas tradicijas, ir dabartiniai jaunuoliai dažnai seka tėvų pėdomis.

Iškeltas klausimas, ar apskritai įmanoma pakeisti stereotipus apie profesijas. Tyrėjams kartais nusvyra rankos, kai jie taip lėtai kinta. Vis dėlto buvo prieita prie išvados, kad galima, nes darbas, skatinant merginas rinktis fizinius ir technologijos mokslus, daugelyje šalių davė rezultatų. Tik iki šiol beveik niekur nebuvo dirbama su berniukais. Kitas argumentas – tai, kad pedagogo, medicinos darbuotojo, finansininko, teisininko profesijos XX amžiaus pradžioje buvo išimtinai vyriškos, o dabar tapo moteriškomis, rodo, kad nėra jokio objektyvaus pagrindo vyrams jų nesirinkti.

* Tyrimų rezultatai pateikti monografijoje „Moteris fiziniuose ir technologiniuose moksluose: mokinė, studentė, mokslininkė“. Sud. Aurelija Novelskaitė, Giedrė Purvaneckienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.

Tai ką gi reikėtų daryti? Galutinių rekomendacijų nebuvo suformuluota, tą darbą tęs Danijos atsakingų ministerijų atstovai, tačiau pasiūlymų pateikta nemažai. Kaip jau minėta, visuose ugdymo etapuose reikia stengtis išgyvendinti pasenusius vyriškumo ir moteriškumo stereotipus. O tam reikia daug: ir mokslinių tyrimų, ir, svarbiausia, didinti ugdytojų kompetenciją. Jau pakanka tyrimų, kad būtų pagrindas teigti, jog lyčių lygybė turi būti integruota į visų ugdytojų rengimą. Be to, ugdytojai turi mokėti atsižvelgti ir į esamas gyvenimo realijas, t. y. į tuos socialinius skirtumus, dėl kurių berniukai ir mergaitės skirtingai suvokia jų dėstymo dalykus. Yra pakankamai mokslinių įrodymų, kad dalykų didaktikos yra pasenusios tuo požiūriu, kad jose

neatsižvelgiama į lyčių skirtumus. Pavyzdžiui, mokslškai įrodyta, kad mergaičių nesudominasi fiziniiais ar technologiniais mokslais, jei jos nematys to mokslo (konkreto jo tyrimo, atradimo) naudos žmonėms. Tačiau į mergaičių poreikius fiziniuose ir technologiniuose moksluose neatsižvelgiama. Be to, buvo konstatuota, kad trūksta vaidmenų modelių netradicinėse profesijose arba jie neišryškinami, greičiau pajuokiami. Taip pat siūlyta suskirstymą į srautus mokyklose nukelti į kuo vėlesnį laiką, nes kuo jaunesni vaikai, tuo stereotipiškiau jie renkasi profilį.

Taigi, siūlymų nemažai. Norėtusi, kad Lietuvoje atsakingi asmenys išgirstų juos greičiau, nei, apskusi ratą, Europos Komisija juos atsiųs kaip rekomendacijas.